

Medforfatterskap – et stridens eple

KRONIKK

BJØRN TORGRIM RAMBERG

Bjørn Torgrim Ramberg er professor i filosofi og tidligere leder ved Institutt for filosofi, idéhistorie, kunsthistorie og klassiske språk, Humanistisk fakultet ved Universitetet i Oslo. Han er nestleder i Forskningsetisk utvalg.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

MARIT HALVORSEN

Marit Halvorsen er professor ved Institutt for offentlig rett, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo og leder Forskergruppen rett, samfunn og historisk endring. Hun er medlem av Forskningsetisk utvalg, Universitetet i Oslo.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

REIDUN FØRDE

E-post: reidun.forde@medisin.uio.no

Reidun Førde er professor i medisinsk etikk ved Senter for medisinsk etikk, Institutt for helse og samfunn, Universitetet i Oslo og har faglig ansvar for kompetanseoppbygging av kliniske etikkomiteer. Hun er medlem av Forskningsetisk utvalg, Universitetet i Oslo.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

OLE HERMAN AMBUR

Ole Herman Ambur er førsteamanuensis ved Institutt for naturvitenskapelige helsefag og Bioingeniørfag, Fakultetet for helsevitenskap, OsloMet og medlem i forskergruppen Sykdom og miljøpåvirkning og medlem i Forskningsetisk utvalg, Universitetet i Oslo.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

ANNE INGER HELMEN BORGE

Anne Inger Helmen Borge er professor i utviklingspsykologi ved Seksjon for helse, utvikling og personlighetspsykologi, Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo. Hun er leder av Forskningsetisk utvalg ved Universitetet i Oslo og medlem i European Research Councils ekspertpanel for vurdering av forskningsetikk i Advanced Grant-søknader som innstilles til bevilgning.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Medforfatterskap er viktig for merittering og har akademiske, sosiale og økonomiske implikasjoner. Likevel er både forståelse og praksis ulik. En riktig tolkning av kriterium 2 i Vancouver-anbefalingene kan forebygge konflikter om medforfatterskap.

Vi hevder at en grundig tolkning av reglene for inklusjon og eksklusjon av kolleger, samt omfanget og håndteringen av bidrag inn i en artikkel, kan forhindre konflikter om medforfatterskap. Det er innlysende at alle medforfattere må bidra substansielt. Det er ikke like innlysende hvilke minimumskrav som stilles til aktiv deltakelse i utformingen av en artikkel. Som medlemmer av Forskningsetisk utvalg ved Universitetet i Oslo opplever vi at mange spør om råd om dette. I denne kronikken drøfter vi derfor kriterium 2 i Vancouver-

anbefalingene fra International Committee of Medical Journal Editors, som omhandler bidrag til selve manuskriptet (1).

Medforfatterskap er et tvetydig begrep som kan medføre uklarhet, forvirring, usikkerhet og konflikt. Ikke bare sier det noe om hvem som er med, men også hvem som *ikke* er med, men som kanskje burde ha vært det. I tillegg signaliserer forfatterrekkefølgen den enkeltes rolle, rang og hevd. I iveren etter å publisere er det lett å glemme uttalte og mindre uttalte hensyn som bør ivaretas for å vise god forskningsetisk integritet (2–4).

Mange konflikter

Konflikter om medforfatterskap er hyppige (5), og vi kjenner til flere eksempler på at dette fører til anmodning om å trekke tilbake artikler. Det er likevel sjelden slike konflikter fører til tilbaketrekning (6, 7). anbefalingene fra den rådgivende Committee on Publication Ethics (COPE) er også klare på dette punktet: Med mindre det foreligger tvil om artikkelens innhold, bør ikke uenighet om forfatterskap føre til tilbaketrekning (8). Redaktører vil kunne publisere forfatterskapskorreksjoner dersom man har belegg for at dette er påkrevet.

Konfliktene må imidlertid løses i forfattergruppen eller av forskningsinstitusjonene. Det er her det primære ansvaret ligger for oppfylging av Vancouver-anbefalingene, og det er her det er mulighet for å ettergå motstridende krav og påstander. Tidsskriftredaktører har også et selvstendig ansvar for integriteten i det som publiseres, men i utøvelsen av dette ansvaret er redaktørene avhengig av gode prosesser ved institusjonene (5). Samtidig kan også innføringen av *open access* komplisere bildet betraktelig. Overgangen til åpen tilgang medfører at utgivere og tidsskrifter i økende grad henter inn midler i forbindelse med publisering, snarere enn ved tilgang til publisert materiale. Endringen skaper utfordringer både for seriøse publiseringskanaler og for forskere. Dette har vi ikke fullt ut sett rekkevidden av. Vanskene med å få en god publiseringspraksis vil trolig legge økt press både på redaktører, den enkelte institusjonen, den enkelte fagmiljøet og den enkelte forskeren (9).

Om lag halvparten av sakene som håndteres av Forskningsetisk utvalg ved Universitetet i Oslo handler om medforfatterskap. Det samme gjaldt for sakene som kom til Vitenskapsombudet ved Det medisinske fakultet 2012–13 (10). I Norge ble medforfatterskap stilt i skarpt fokus i kjølvannet av Sudbø-saken. Det har også vært et sentralt tema i opprydningen etter Macchiarini-saken ved Karolinska Institutet. Her konkluderte etterforskningen med at en rekke av medforfatterne på diskrediterte artikler var skyldige i brudd på forskningsetiske regler og god vitenskapelig praksis eller hadde opptrådd klanderverdig (11). Dette understreker hvor stort ansvar hver enkelt har når man står på en forfatterliste og hvor komplisert rollen som medforfatter kan være (1–4).

Å etterleve Vancouver-anbefalingene

Et grunnleggende element i god publiseringspraksis er klare, eksplisitte og omforente regler for tilkjenning av forfatterskap. Et anerkjent utgangspunkt for dette er Vancouver-anbefalingene. Universitetet i Oslo legger disse anbefalingene til grunn for vitenskapelig forfatterskap. Magne Nylenna gir en oversikt over problemer og løsningsforsøk knyttet til medforfatterskap i medisin og helsefag (12) og dermed for bakgrunnen til Vancouver-gruppens kriterier, som anerkjennes som bindende ved alle medisinske fakulteter i Norge. Vi har oversatt disse kriteriene (ramme 1). I tillegg til å stå inne for de deler av arbeidet han eller hun selv har utført, skal en medforfatter forsikre seg om at forskningsspørsmål undersøkt av andre medforfattere er tilfredsstillende behandlet og dermed kunne stå ansvarlig for hele arbeidet. Begrepet forskningsetikk erstattes ofte i internasjonal litteratur med forskningsetisk integritet (2, 13). Integritet omfatter ærlighet i alle sider ved forskning, etterrettelighet i utføring, profesjonell respekt og rettferdighet i samarbeidet med andre og god håndtering av forskning på vegne av andre (1).

Ramme 1 Ifølge Vancouver-kriteriene for forfatterskap (1) (forfatternes oversettelse) skal alle medforfatterne:

1. gi substansielle bidrag til idéen eller designet av arbeidet; eller skaffe tilveie, analysere, eller fortolke data for arbeidet, OG
2. utarbeide manuskriptet eller revidere det kritisk for viktig intellektuelt innhold, OG
3. gi en endelig godkjenning av den manuskriptversjonen som skal publiseres, OG
4. gjennom forsikring om at nøyaktighet eller integritet i enhver del av arbeidet er formålstjenlig undersøkt og løst, være enig i å stå ansvarlig for alle aspekter av arbeidet

Det er ikke like innlysende hvilke minimumskrav som stilles til aktiv deltakelse i utformingen av en artikkel

Det er lettere å si seg enig i kriteriene og innholdet i forskningsetisk integritet enn det er å etterleve dem i praksis (12), ikke minst fordi nøkkelbegrep i anbefalingene kan tolkes på ulikt vis (3). Særlig ved kriteriene 1 og 2 vil det forekomme uenigheter om hvem som faktisk kvalifiserer til forfatterskap.

Kriterium 2 i Vancouver-anbefalingene

Å bestemme hva som er tilstrekkelig for å møte det første kriteriet, forutsetter både spesifikk fagkunnskap og god kjennskap til praksis og sedvane på det relevante området. Det er naturlig at dette vil være gjenstand for diskusjon, og vi går ikke videre inn på dette her. Vårt anliggende er problemer som oppstår rundt kriterium 2, selv når det er enighet om hvem som møter kravene i kriterium 1. Her er det nyttig å se saken i lys av kriterienes todelte formål: å sikre at *ingen urettmessig ekskluderes* og at *ingen ufortjent krediteres*. Forfatterskap forbeholdes dem som fortjener kreditering for substansielle bidrag til arbeidet, og *samtidig* også er i posisjon til å stå ansvarlig for helheten (1). Videre understrekes det at kriteriene ikke skal anvendes for å utelukke kolleger fra medforfatterskap ved å ikke invitere dem til å være med på utarbeiding av manuskriptet og til å godkjenne den endelige versjonen.

Enhver som innfrir det første kriteriet, skal altså *gis muligheten* til å møte kravene i de øvrige. Her ligger det et særskilt lederansvar. Men i denne betingelsen ligger det åpenbart også at det å møte de substansielle kravene i 1, og også de mer formelle kravene i 3 og 4, *ikke er tilstrekkelig* til forfatterskap.

Kriterium 2 tilsier at forfattere skal delta i utformingen av artikkelen på en måte som bidrar til *viktig intellektuelt innhold*. Men hvordan avgrenses dette begrepet? En rimelig måte å utlegge det på, i lys av kriterienes hensikt, er at et forfatterbidrag innebærer planmessig oppbygning enten skriftlig eller gjennom konkrete diskusjonsbidrag. Dette kan gjelde selve artikkelen eller, i det minste, kritikk av utkast som er med på å bringe frem artikkelens vitenskapelige innhold eller idé. Et slikt bidrag kan komme skriftlig eller muntlig, initialt eller underveis, men det må fremstå som et *sine qua non*: uten dette bidraget ville artikkelens innhold ha vært annerledes eller intellektuelt forringet.

Det vil ikke være nok å ha bidratt til innsamling og/eller behandling av data, selv ikke når man også har lest og gått god for et endelig utkast

Dermed vil det ikke være nok å ha bidratt til innsamling og/eller behandling av data, selv

ikke når man også har lest og gått god for et endelig utkast. Denne tolkningen av kriterium 2 vil medføre utfordringer for tverrfaglige forskermiljøer der man har praksis for å inkludere alle som har bidratt substansielt med dataervert og dataanalyse, men der en mindre gruppe har ansvar for selve artikkelskrivingen. Kriterium 2 sier altså at forfattere er de som har bidratt til utformingen av selve artikkelen enten ved å skrive (deler av) den, eller ved å gi kritiske innspill til manus under arbeid. Uansett hvordan dette gjøres, gjennom skriftlige kommentarer eller diskusjoner, påligger det forfattergruppen å kunne gjøre rede for hvordan den enkelte forfatter spesifikt har bidratt til artikkelens intellektuelle innhold. Her er det da ikke tilstrekkelig å vise til ervert eller analyse av data som den enkelte har utført. Det må også være mulig å peke på konkrete, intellektuelt viktige bidrag til artikkelens utforming. Når dette kravet ikke er tilfredsstillt, er den riktige formen for kreditering en henvisning til forskningssamarbeidspartnere eller en anerkjennelse i form av takksigelse (2).

Hvordan håndtere disputer?

For over 15 år siden publiserte COPE en veileder for håndtering av disputer om medforfatterskap (14). Veilederen bygde nettopp på Vancouver-gruppens rådgivning. Gruppen har også spesifisert forfatteres, bidragsyteres og redaktørers plikter og hensyn, inklusiv råd om framgangsmåte ved uenighet og forskningsetisk kritikk (1, kap.II). I Norge kan vi supplere med råd fra Nylenna (12) som framhever to nyttige forholdsregler for forskningsprosjekter: å bestemme forfatterlisten (og rekkefølgen) så tidlig som mulig og å bli enige om en måte å håndtere eventuelle uenigheter om forfatterskap på.

Her er det svært viktig å huske at slike tidlige avtaler ikke er å betrakte som steintavleskrift. De bygger på forutsetninger og antagelser som ofte vil forandre seg underveis. Særlig for store prosjekter som strekker seg over tid, vil dette være tilfelle. Slike prosjekter involverer mange bidragsytere, ofte på ulike arbeidsteder, med forskjellig kompetanse og erfaring, med varierende ambisjonsnivå og med ulike eierskapsforhold til data. Under slike forutsetninger er det betydelig risiko for at uenigheter og konflikter knyttet til forfatterskap kan oppstå underveis. For å motvirke dette, er det nødvendig med åpen og jevnlig gjennomgang av gjeldende avtaler. Både forfatterrekkefølge og kreditering som bidragsyter må kunne revideres underveis i tråd med endrede forutsetninger. Initiale avtaler bør eksplisitt inkludere mekanismer for dette (15).

Til sist skal nevnes at alle forskningsinstitusjoner har ansvar for å behandle saker om mulige brudd på «anerkjente forskningsetiske normer», slik det slås fast i forskningsetikkloven § 6, første ledd (16). Hovedprinsippet for saksbehandling er at den skal skje på lavest mulig nivå i organisasjonen, altså så nær forskermiljøet som mulig. Alle institusjonene skal ha et redelighetsutvalg (16), og det kan kombineres med et alminnelig utvalg for forskningsetikk, slik som ved Universitetet i Oslo. Saker som ikke blir løst på fakultets- eller senternivå, kan bringes inn for utvalget. Det gjennomfører en kontradiktorisk saksbehandling som ender med en anbefaling til universitetsledelsen om hva som bør gjøres. Ved Universitetet i Oslo er det også innført en ordning med forskningsombud, som er ment å ha en rådgivningsrolle og virke konflikthindrende og -løsende. Denne skal være et lavterskeltilbud for forskere som ønsker å ta opp forskningsetiske spørsmål.

LITTERATUR:

1. Recommendations for the Conduct, Reporting, Editing, and Publication of Scholarly Work in Medical Journals. <http://www.icmje.org/recommendations/browse/> Lest 26.3.2019.
2. Mentzelopoulos SD, Zakyntinos SG. Research integrity, academic promotion, and attribution of authorship and nonauthor contribution. *JAMA* 2017; 318: 1221–2. [PubMed][CrossRef]
3. Patience GS, Galli F, Patience PA et al. Intellectual contributions meriting authorship: Survey results from the top cited authors across all science categories. *PLoS One* 2019; 14: e0198117.

[PubMed][CrossRef]

4. Shaw D, Satalkar P. Researchers' interpretations of research integrity: A qualitative study. *Account Res* 2018; 25: 79–93. [PubMed][CrossRef]
5. Case Discussion. Inconclusive institutional investigation into authorship dispute. <https://publicationethics.org/news/case-discussion-inconclusive-institutional-investigation-authorship-dispute-o> Lest 5.3.2019.
6. Taylor AP. Retraction Watch launches its database of papers. *The Scientist*. <https://www.the-scientist.com/news-opinion/retraction-watch-launches-its-database-of-papers-65003> Lest 5.3.2019.
7. Brainard J, You J. What a massive database of retracted papers reveals about science publishing's 'death penalty'. *Science*. <https://www.sciencemag.org/news/2018/10/what-massive-database-retracted-papers-reveals-about-science-publishing-s-death-penalty> Lest 5.3.2019.
8. Guidelines for retracting articles. <https://publicationethics.org/node/19896> Lest 5.3.2019.
9. Suarez AV, McGlynn T. The fallacy of open-access publication. *The Chronicle of Higher Education*. <https://www.chronicle.com/article/The-Fallacy-of-Open-Access/241786> Lest 5.3.2019.
10. Kierulf P. Årsrapport 2012–2013 fra Forskningsombudet. Oslo Universitetssykehus, Akershus universitetssykehus, Det medisinske Fakultet, Universitetet i Oslo, 2014.
11. Karolinska institutet. Nyheter. Detta har hänt i Macchiarini-ärendet. <https://ki.se/nyheter/macchiarini> Lest 20.3.2019.
12. Nylenna M. Medforfatterskap i medisin og helsefag. 23. januar, 2015. <https://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Medforfatterskap/Medforfatterskap-i-medisin-og-helsefag/> Lest 19.3.2019.
13. Resnik DB, Shamoo AE. The singapore statement on research integrity. *Account Res* 2011; 18: 71–5. [PubMed][CrossRef]
14. Albert T, Wager E. How to handle authorship disputes: a guide for new researchers. *The COPE report* 2003. Hampshire: COPE, 2003. https://publicationethics.org/files/2003pdf12_o.pdf Lest 19.3.2019.
15. Helgesson G, Eriksson S. Authorship order. *Learn Publ* 2018. doi: 10.1002/leap.1191. [CrossRef]
16. LOV-2017-04-28-23. Lov om organisering av forskningsetisk arbeid (forskningsetikkloven). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-04-28-23> Lest 19.3.2019.

Publisert: 8. august 2019. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.19.0145
Mottatt 19.2.2019, første revisjon innsendt 20.3.2019, godkjent 12.4.2019.
© Tidsskrift for Den norske legeforening 2020. Lastet ned fra tidsskriftet.no